Taiteen menetelmistä kehittämisessä ja tutkimuksessa

Eduskunnan tulevaisuuslautakunnan kuuleminen 18.11.2015

Tapio Toivanen

dosentti, TeT, draamakasvatuksen yliopistonlehtori

Helsingin yliopisto, Opettajankoulutuslaitos

Opettajan kokonaisvaltaisten vuorovaikutustaitojen kehittäminen teatterilähtöisin menetelmin

1. Taustaa

WHO:n kansainvälinen vertailututkimus osoittaa, että suomalaisoppilaiden kouluviihtyvyys on heikkoa. Rohkaisemisessa ja myönteisen palautteen antamisessa on kehitettävää. Myös oppilaiden osallistumismahdollisuuksia sekä opettajien ja oppilaiden välisiä suhteita pitäisi parantaa (Rimpelä, Fröjd ja Peltonen 2010)

Joka viides 12-vuotias tuntee olonsa ulkopuoliseksi koulussa ja suhtautuu koulunkäyntiin välinpitämättömästi tai kyynisesti. Toinen viidesosa on vaarassa kyynistyä. Kun mielenkiinto koulunkäyntiin lopahtaa, kasvaa opintojen keskeyttämisen riski nelinkertaiseksi (Salmela-Aro & al. 2015).

Opettajan ja oppilaan välistä suhdetta kuvaavista tekijöistä ovat parempaan kouluviihtyvyyteen yhteydessä; oppilaiden kannustaminen aktiiviseen osallistumiseen oppitunneilla, oikeudenmukainen suhtautuminen oppilaisiin, henkilökohtaisen kiinnostuksen osoittaminen oppilaita kohtaan ja realististen odotusten kohdistaminen oppilaisiin (Salmela-Aro, Kiuru, Leskinen and Nurmi 2009).

Sensitiivinen ja responsiivinen opettaja-oppilas/ryhmä vuorovaikutussuhde, yhdessä oppimisen ohjauksellisen tuen ja ryhmän toiminnan organisoimisen kanssa, ovat avaintekijöitä, kun luodaan edellytyksiä oppimiselle sekä oppimismotivaatiolle, sosiaaliselle hyvinvoinnille ja myönteiselle oppimisilmapiirille. Erityisen tärkeää se on oppilaille, joilla on riskitekijöitä sekä sosiaalisessa kanssakäymisessä ja oppimisessa. (mm. Hamre & al 2012; Walker 2008, 2009; Dickinson & Brady, 2006; Howes et ai., 2008; Mashburn ym., 2008, Jackson et al., 2006; Pianta & al. 1997, 2002, 2008; Stipek & Byler 2004 Lerkkanen 2014, Kiuru & al. 2012; Lerkkanen & al. 2011).

Helsingin yliopiston opettajankoulutuksessa on ollut vuodesta 2010 lähtien käynnissä ”Haasteena tyhjä tila” -draamakasvatuksen kehittämis- ja tutkimushanke, jolla on pyritty jäsentämään draamaopetuksen käsitteistöä, hahmottamaan taustaa draamaopetuksen opetuksellisille haasteille, didaktiikalle sekä draaman hyödyntämiselle opettajakoulutuksellisena menetelmänä. Draamaopetukseen liittyvän tutkimuksen yhteydessä huomattiin, että opettajat ja opettajaksi opiskelevat kokivat draamaopetuksen avoimet, toiminnalliset ja vuorovaikutukselliset opettamistilanteet haastavina, koska ne poikkeavat ”perinteisistä luokkaopetuksen muodoista”. Niissä pulpetit, istumajärjestys, oppimateriaalit ja opettajan rajaama kommunikaatio helpottavat opetustilanteen jäsentämistä. Draamassa työskennellään tyhjäksi raivatussa luokkatilassa, oppilaiden välinen kommunikaatio on vapaampaa, toiminnallisuus ja oppilaiden tuottamat yllätykselliset ratkaisut vaikuttavat sekä opettajan ja oppilasryhmän väliseen vuorovaikutukseen että opetustilanteen hallintaan. Draamaosaamisen ohella korostuvat opettajan kokonaisvaltainen läsnäolo ja hänen vuorovaikutustaitonsa.

2. Teatteritaiteen menetelmät opettajan kokonaisvaltaisten vuorovaikutustaitojen kehittämisessä ja tutkimisessa

”Opettajan kokonaisvaltaisten vuorovaikutustaitojen kehittäminen” -tutkimuksessa on pyrkimyksenä löytää tukea uuden oppimiskäsityksen mukaisen avoimemman ja vuorovaikutteisemman opetustavan omaksumisessa hyödyntäen teatterilähtöisiä menetelmiä. Draaman ja improvisaation käytöstä ja merkityksestä opettajakoulutuksessa löytyy sekä kokeiluja että niihin liittyvää tutkimustietoa (mm. Lobman 2005, 2006; Lobman & Lundquist 2010, Sawyer 2004, 2006, 2011, 2014), mutta näyttelijäntyön eri osa-alueiden laajemmasta hyödyntämisestä ei ole tehty kokeiluja tai tutkimusta.

Opettaminen ei ole näyttelemistä, joskin se on koko ajan sidoksissa esillä olemiseen. Opettaja ottaa professionaalisen opettajaroolin, joka ei välttämättä ole yhtenevä hänen yksityisen persoonansa kanssa. Uuden oppimiskäsityksen mukaan opettajan professionaalinen rooli on johtaa ja ohjata oppilaiden työskentelyä. Näissä vuorovaikutustilanteissa opettaja käyttää vahvistettuja muotoja sekä puhutusta että sanattomasta ilmaisusta 1) ollakseen innostava roolimalli, 2) ollakseen joustava, 3) innostaakseen oppilaita työskentelyyn, ja 4) luodakseen positiivisen oppimisilmapiiriä ja 5) rohkaistakseen oppilaita keksimään omia luovia ratkaisuja. Samaan aikaan opettajan tulee myös luoda positiivista johtajuutta kontrolloidakseen ja ohjatakseen oppimisprosessin etenemistä. Opettajan kokonaisvaltaisella läsnäololla on siis merkittävä rooli oppilaslähtöisessä opetuksessa.

Tutkimuskysymyksiksi ovat tarkentuneet seuraavat:

1) Mitä yhteisiä kosketuspintoja on näyttelijäntyöllä ja opettajan työllä kehotietoisuuden ja vuorovaikutuksen näkökulmasta?

Tutkimushankkeen tavoitteena on pyrkiä selvittämään kysymystä, voiko opettajaa kouluttaa tiedostamaan ja hyödyntämään, omaa kehollisuuttaan opetuksen vuorovaikutustilanteissa kehittämällä kehotietoisuutta (kontakti itseen) ja vuorovaikutustaitoja (kontakti toisiin) näyttelijäntyön teoriaa ja teatterilähtöisiä menetelmiä soveltaen. Kehotietoisuudella tarkoitetaan sitä, että opettaja tulee ylipäätään tietoiseksi kehollisuudestaan sekä sen merkityksestä vuorovaikutustilanteissa suhteessa ryhmään että tilaan.

2) Onko opettajia mahdollista kouluttaa teatterilähtöisesti kokonaisvaltaisempaan kehotietoisuuteen osana opetuksellista vuorovaikutusta, jonka avulla pyritään avoimemman ja vuorovaikutteisemman oppimisympäristön luomiseen?

Tutkimushankkeen toisena tavoitteena on luoda teatterilähtöisille toimintamuodoille (mm. draamatyötavat, improvisaatio, klovneria, naamioteatteri, mimiikka) rakentuva koulutusohjelma, jonka avulla opettajille taiteellis-teoreettisesti avataan kokemuksellisesti kehotietoisuuden merkitystä osana kokonaisvaltaista opetuksellista vuorovaikutusta. Taiteellisiin menetelmiin perustuvan koulutusohjelman avulla pyritään saamaan opettajia ja opettajaksi opiskelevia tiedostamaan, että hänen kehollisetviestinsä ja läsnäolonsa vaikuttavat siihen, millaista vuorovaikutusta oppitunnille syntyy. Koulutusohjelma tukee opettajia uudenlaiseen opetukselliseen tekijyyden jakamiseen eli uuden oppimiskäsityksen mukaisen avoimemman ja vuorovaikutteisemman opetustavan omaksumisessa, erityisesti luovan oppilaslähtöisen-, ilmiökeskeisen- ja draamaopetuksen käyttöön ottamisessa. Heidän on kyettävä viestittämään kokonaisvaltaisesti hyväksyntää ja kannustusta, jotta oppilaat saavat onnistumisen kokemuksia ja tuntevat näin kuuluvansa ryhmään. Itseluottamuksen lisääntyminen lisää oppilaiden uskallusta toimia. Onnistumisten myötä ja hyväksytyksi tulemisen tunteen avulla avataan oppilaiden kykyä luoviin ratkaisuihin. Kun rohkeus kasvaa ja ryhmän jäsenet kannustavat toisiaan, oppilaat uskaltautuvat kokeilemaan yhä vaativampia tehtäviä. Näin oppiminen, luovuus ja jaettu tekijyys opetuksessa mahdollistuvat.

Tutkimushankkeeseen liittyviä julkaisuja:

Lehtonen A., Kaasinen M., Karjalainen-Väkevä M. & Toivanen T. (2016). Promoting creativity in teaching drama. (Hyväksytty julkaistavaksi Procedia: Social and Behavioral Sciences)
Toivanen, Salomaa & Halkilahti (2016). Does classroom drama support creative learning? Viewpoints on the relationship between drama teaching and group creativity. (Hyväksytty julkaistavaksi The Journal of drama in education.)
Toivanen T., Malkamäki R., Iivonen J. & Ruismäki H. (2015). The Classroom climate in drama lessons taught by teacher trainees. Procedia: Social and Behavioral Sciences. 171, 1135 – 1141
Toivanen T & Halklahti L. (2014). Investigating pupils' group creativity in drama - Teacher trainees fostering a creative classroom environment. International Journal of Research in Education Methodology. 5.3. s.757-766.
Toivanen T., Halkilahti L. & Ruismäki H. (2013). Creative pedagogy - Supporting children's creativity through drama. The European Journal of Social & Behavioural Sciences. 3,7, 1168– 1179
Toivanen T. & Kaasinen M. (2013). Comparing body awareness between actors and drama teachers. C-crcs Cognitive - Counselling Research & Conference Services (eISSN: 2301-2358) 1, 4–9.